

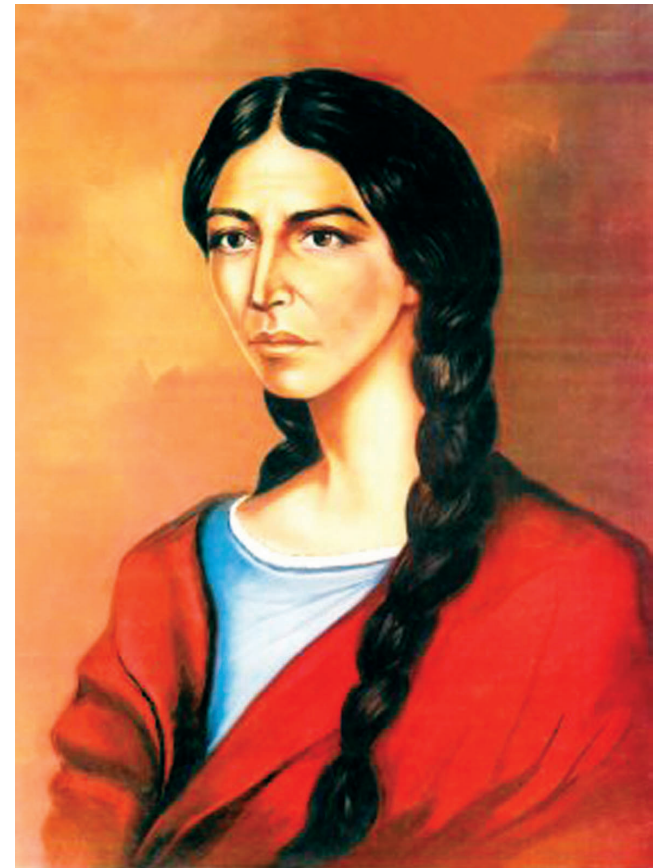
8. Strijden voor onafhankelijkheid

Spanje had zijn koloniën in Zuid-Amerika vooral om ze leeg te zuigen, net als de andere Europese landen, en het is dan ook niet verwonderlijk dat er vrijwel constant verzet was en opstanden uitbraken. De Spaanse koning en zijn hofhouding vaardigden bovendien zo nu en dan wetten uit voor Zuid-Amerika die als het ware vroegen om een gewelddadige reactie.

Het Spaanse Rijk waar de zon nooit onderging, liep in de achttiende eeuw op zijn laatste benen. Het was gewoon te groot en te duur geworden om in stand te houden, ook omdat bijvoorbeeld de zilver- en goudopbrengsten achteruit liepen. Toen koning Karel II (Carlos II, van het huis Habsburg) een slappe koning bleek, aasde vooral de Franse zonnekoning Lodewijk XIV (Louis XIV) op de Spaanse troon. In 1700 kreeg hij het voor elkaar om zijn eigen familie Bourbon op de Spaanse troon te hijsen. Filips V werd de nieuwe Spaanse koning. Hij begon, ongetwijfeld in overleg met zijn Franse familielid, aan de Bourbon Hervormingen (Reformas Borbónicas). Deze bestonden uit economische en politieke hervormingen om van Spanje weer een goedlopende economische grootmacht te maken. Daarvoor moesten ook de teugels strakker worden aangetrokken in Zuid-Amerika. Bovendien moest de macht van de Criollos ofwel Creolen (buiten Spanje geboren Spanjaarden) worden ingeperkt ten faveure van in Spanje geboren Spanjaarden (ook wel Peninsulares genaamd: 'Schiereilanders'). Een van die hervormingen was de creatie in 1776 van het onderkoninkrijk Rio de la Plata. Dit bestond uit het huidige Argentinië, Uruguay, Paraguay en Bolivia. Hiermee moest een gedeelte van de verlorene inkomsten uit de enorme smokkelhandel weer terugvloeien in de Spaanse schatkist in Madrid.

De stedelijke creoolse elite in Lima en andere steden in het noorden zag zijn geldstromen opdrogen en zijn macht en aanzien afnemen, want bijvoorbeeld de belangrijke zilvermijn van Potosí viel voor hen weg.

In 1779 schroefde Spanje de belastingen op voor alle handelswaar naar en van Zuid-Amerika. Een van de resultaten

Micaela Bastidas was de echtgenote van Túpac Amaru II. Zij werd ter dood veroordeeld, maar door haar dunne nek lukte het haar beulen niet om haar te wurgen aan de wurgpaal. Daarop werd ze op het schavot doodgetraft.

was (natuurlijk) dat de indianen nog harder moesten werken voor de blanke heren. José Gabriel Condorcanqui was een indiaanse cacique die afstamde van de Inca-keizers. Hij noemde zichzelf in 1780 Túpac Amaru II en riep zijn broeders op tot een opstand. Hij ontvoerde de corregidor (Spaanse opzichter over een regio) en eiste een losgeld. Na zes dagen bracht hij de corregidor ter dood, misschien wel geïnspireerd door de lotgevallen van zijn voorouders. Túpac Amaru II kreeg veel volgers, en niet alleen indianen, maar vanuit Lima werd er al snel een enorme troepenmacht naar de opstandelingen gestuurd. In februari 1781 was het gedaan met de opstand. Túpac en zijn vrouw, twee kinderen en andere familieleden werden in Cusco geëxecuteerd. De Spanjaarden maakten er een bijzonder onsmakelijk schouwspel van. Túpacs echtgenote Micaela Bastidas Puyucahua had een belangrijke rol gespeeld aan zijn zijde. Zij was gedeeltelijk van Afrikaanse afkomst en schijnt bijzonder mooi geweest te zijn. Eerst werd haar tong uitgerukt en daarna moest ze worden gewurgd. Dat lukte niet, haar nek was te dun voor het martelinstrument. Haar beulen probeerden haar eerst te wurgen met koorden en toen dat ook mislukte, hebben ze haar op het schavot doodgetrapt. Nadat Túpac was opgehangen, werd hij ook nog verdrongen en gevierendeeld. Zijn twaalfjarige zoon Fernando werd naar Spanje afgevoerd en levenslang in de gevangenis gezet. De onderkoning verbood de Quechua-taal, indiaanse kleding en alles wat verder kon herinneren aan het Inca-rijk.

Intussen had de opstand zich al naar de regio van het Titicaca-meer verspreid. In december 1780 stond daar Túpac Katari op. Hij belegerde de stad La Paz met 40.000 aanhangers. Hij werd verslagen en in november 1781 ter dood gebracht. Bij deze opstanden kwamen naar schatting 80.000 indianen en 10.000 Spanjaarden en creoolse Spanjaarden om.

De opstand van de Comuneros in 1781 was een opstand van de inwoners van het onderkoninkrijk Nieuw-Granada

(huidig Colombia en Venezuela) tegen de Spaanse autoriteiten. In het stadje Socorro werd kruidenierster Manuela Beltrán zo boos over weer een nieuwe serie belastingen dat ze de aanplakbiljetten daarover van de muur scheurde. Van het een kwam het ander en het resultaat was heel voorspelbaar dat Spaanse troepen de opstand, die inmiddels een legertje van 10 à 20.000 man had geïnspireerd, bloedig smoorden. De opstand leidde tot nog vele andere opstandjes van verhoudingsgewijs brave (criollo-) stedelingen tegen de peninsulares-Spanjaarden en hun legers. Het is maar zeer de vraag of deze opstandelingen enige verbondenheid voelden met de indiaanse opstandelingen verder naar het zuiden.

De drang naar onafhankelijkheid en het gevoel dat dat mogelijk was, werd versterkt door de Spaanse Onafhankelijkheidsoorlog van 1808 tot 1814. Deze werd uitgevochten op Spaans grondgebied tussen de Spanjaarden, Portugezen en Engelsen aan de ene kant en de Fransen onder Napoleon aan de andere kant. In het Spaans heet dit conflict La Guerra Peninsular ('de oorlog van het schiereiland').

De Verlichting

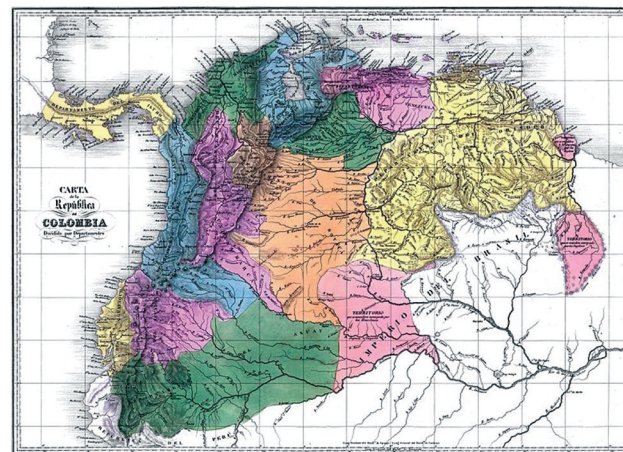
Andere factoren die bijdroegen aan de wens tot naar onafhankelijkheid waren De Verlichting (zeg maar het tijdperk waarin de mensen leerden hun verstand te gebruiken), en de veranderende opvattingen over economie.

Door de oorlog op Spaans grondgebied en de afzetting van het Spaanse vorstenhuis Bourbon door Napoleon verzwakte het gezag vanuit Spanje over de koloniën. De koloniën en het Spaanse vasteland reageerden hierop met de stichting van juntas. (Junta betekent gewoon 'samenkomst' of 'raad'. Een junta militar is een militaire raad en dit begrip wordt in het niet-Spaanse westen vaak abusievelijk verkort tot junta.) De Junta van Sevilla vond bijvoorbeeld dat Sevilla als stand-

plaats van de Raad van Indië rechten kon doen gelden in Zuid-Amerika. Het probleem van wie de baas was over Zuid-Amerika werd voorlopig opgelost met de oprichting in 1808 van de Junta Suprema Central, of ook wel Hoge Centrale en Regerende Raad voor Spanje en de Indiën. De samenstellende koninkrijkes van Spanje (Castilië, Aragon enz.) en de overzeese gebiedsdelen mochten vertegenwoordigers afvaardigen naar de Raad. Dat klonk al redelijk vooruitstrevend, maar steden als Chuquisaca (het huidige Sucre in Bolivia) en Quito (Ecuador) vonden zichzelf zo belangrijk dat ze ook een vertegenwoordiger wensten in de Raad. Zij riepen hun eigen junta uit, die in 1809 weer werd neergeslagen door het gezag in Lima en Buenos Aires. De Junta Suprema Central was geen lang leven beschoren en in Madrid wilde men een nieuw soort parlement instellen met afgevaardigden uit de kolonies. Dit in combinatie met de oprukkende Fransen in Spanje leidde tot nog meer oproepen tot onafhankelijkheid en revolutionaire juntas.

Opstanden zijn meestal volksopstanden, maar wat er in Zuid-Amerika gebeurde aan het begin van de negentiende eeuw kon je met geen mogelijkheid volks noemen. De indianen, slaven en halfbloeden (mulatten) hadden er geen enkel aandeel in. Het waren vooral de Criollos en Peninsulares die met gemengde gevoelens vernamen wat er allemaal in Europa gebeurde. De rijke ‘blanke’ bovenlaag had geen trek om in een kolonie te leven onder bevel van de Fransen, want ze zagen de nieuwe waarden van de Franse revolutie helemaal niet zitten. Vrijheid, gelijkheid en broederschap was prachtig in Europa, maar wie moesten er dan het vuile werk in de mijnen opknappen? Slechts de allerradicalsten in de Zuid-Amerikaanse steden konden hier warm voor lopen. De Revolutie van Chuquisaca was op 25 mei 1809 een opstand van de Criollo-Spaanse elite tegen het Spaanse gezag. De rechtsgeleerden van de Real Audiencia in samenwerking met de professoren van de Universiteit van San Francisco Xavier zetten de gouverneur af en vormden een

junta. In Bolivia wordt deze revolutie herdacht als de ‘Primer grito libertario’ (de eerste schreeuw om vrijheid) in de Spaans-Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlogen, maar dat is een aanvechtbare stelling, gezien de vele eerdere opstanden.

Kaart van Gran Colombia uit 1824. Het heeft feitelijk maar acht jaar bestaan.

Simón Bolívar

Als je Simón José Antonio de la Santísima Trinidad Bolívar y Palacios heet, kun je onmogelijk uit het gewone volk voortkomen. Maar als je het verkort tot Simón Bolívar (1783 - 1830) heb je toch de bekendste vrijheidsstrijder uit de Zuid-Amerikaanse geschiedenis. Bolívar wordt in geheel Latijns-Amerika geëerd als El Libertador, De Bevrijder. Zijn strijd leidde uiteindelijk tot de landen Panama, Colombia, Ecuador, Peru, Bolivia en Venezuela. Hij stierf echter als een verbitterd man, omdat

zijn droom de Verenigde Staten van Zuid-Amerika was. Al tijdens zijn leven viel zijn gedroomde federatie uiteen en vielen de net onafhankelijk geworden landen elkaar aan. “Het dienen van de revolutie is als het ploegen van de zee,” heeft hij gezegd.

Bolívar was een telg uit een steenrijke familie uit Caracas. Hij was een Criollo, een Spanjaard geboren in Zuid-Amerika. Hij kreeg zijn opleiding in Spanje en maakte een tijdje deel uit van het gevolg van Napoleon. Hier werd hij atheïst en vrijmetelaar.

In 1807 keerde hij terug naar Caracas en sloot zich aan bij de verzetsbeweging tegen Spanje. Hij nam hier deel aan de vorming van de eerste onafhankelijke republiek van Zuid-Amerika. Deze bestond een jaar en werd toen verslagen door de Peninsulares.

In 1813 leidde hij een invasie in Venezuela en veroverde Caracas. De republiek Venezuela werd voor de tweede maal uitgeroepen. Hij trok vervolgens naar Colombia waar hij een leger aanvoerde dat in 1814 Bogota veroverde. De nieuwe Spaanse koning Fernando (Ferdinand) VII stuurde in 1815 een enorme troepenmacht van 10.000 man naar de Venezolaanse kust.

Bolívar leed een paar nederlagen en vluchtte naar Jamaica. Daar vroeg hij hulp aan Alexandre Petion, de zwarte president van Haïti, dat al onafhankelijk was. Als tegenprestatie eiste Petion dat Bolívar de slavernij in de bevrijde gebieden zou afschaffen. Dat beloofde Bolívar die zelf (of althans op zijn familiebedrijven) slaven hield. Bolívar raakte weer in de winning mood en in 1819 werd Colombia bevrijd. Bolívar zag zijn droom van de Verenigde Staten van Zuid-Amerika nabij komen toen in december 1819 de Republiek van Groot-Colombia werd uitgeroepen. Dit was een federatie die delen van het huidige Colombia, Venezuela, Ecuador en Panama omvatte met Bolívar als president. In 1821 behaalde Bolívar bij Carabobo in Venezuela een beslissende overwinning op de

Spaanse legers.

Bolívar ging door en richtte zijn aandacht op Bolivia en Peru. In 1824 werd hij president van Peru en leidde in die hoedanigheid de strijd om de Spanjaarden te verdrijven. Toen Alto-Peru (Opper-Peru) in 1825 zelfstandig werd, werd de nieuwe republiek naar hem vernoemd: Bolivia.

In de Republiek van Groot-Colombia was veel onrust ontstaan. Slechts met moeite wist Bolívar de eenheid van de federatie te bewaren. In 1827 viel Groot-Colombia uit elkaar. Bolívar trad terug als president in 1828. Hij stierf in 1830.

De schrijver Gabriel García Márquez (1927 - 2014) schildert in het boek *De Generaal in zijn Labyrint* een portret van Bolívar. In dit boek overdenkt de generaal, in zijn laatste levensjaar, zijn leven.

“Hij was geschokt door de overweldigende openbaring dat de roekeloze race tussen zijn tegenspoed en zijn dromen op dat ogenblik de eindstreep bereikte. De rest was duisternis. ‘Wel verdomme’, verzuchtte hij. ‘Hoe kom ik ooit uit dit labyrint?’ ”

Bolívar was een groot bewonderaar van de Noord-Amerikaanse vrijheidsstrijd en de Franse Revolutie. Hij verschilde van mening met de Noord-Amerikaanse revolutionairen op een paar belangrijke punten. Ten eerste was hij fel gekant tegen de slavernij. Het is niet helemaal duidelijk of dat te maken had met zijn bezoeken aan Jamaica en de eis van de Haïtiaanse president. Ook weten wij niet wat hij met de slaven van zijn eigen familiebedrijven heeft gedaan. Bovendien speelden indianen, die in Venezuela toch grotendeels uitgeroeid waren, geen rol in zijn doctrines. Ten tweede had Bolívar zijn bedenkingen bij het invoeren van democratie in Zuid-Amerika. Hij vond de Zuid-Amerikanen gebukt gaan onder ‘het drievoudige juk van onwetendheid, tirannie en zonde.

Bolívar wordt vereerd in heel Zuid-Amerika. Zijn legende was en is belangrijk voor de nationale identiteiten van Venezuela, Colombia, Ecuador, Peru en Bolivia. Politici van alle gezindten proberen dan ook al eeuwenlang met zijn nagedachtenis en gedachtengoed aan de haal te gaan.

San Martín

Wat Bolívar was voor het noordelijke gedeelte van Zuid-Amerika was José Francisco de San Martín Matorras (1778 - 1850) voor het zuiden.

Hij werd geboren in het huidige Argentinië en studeerde in Malaga - Spanje. Hij vocht mee in het Spaanse leger tegen de Fransen en leerde in Spanje Zuid-Amerikanen kennen die voor onafhankelijkheid stredden. In 1812 keerde hij terug naar Buenos Aires en vocht mee in de oorlogen tegen de Spanjaarden. In 1814 smeedde hij een plan om de Spaanse legers die vanuit Peru naar Argentinië trokken af te maken, via een alternatieve route naar Peru. Hij creëerde het Andes-leger en trok over de Andes naar Chili. Daar versloeg hij de Spaanse legers in de slagen van Chacabuco en Maipu (1818). Zo werd Chili bevrijd en San Martín trok per schip op naar Lima, nog steeds een Spaans bolwerk. In 1821 kreeg hij de gedeeltelijke controle over Lima. Hij werd benoemd tot Beschermmer van Peru en het land riep de onafhankelijkheid uit.

In 1822 nam Bolívar het bevel van hem over en bevrijdde de rest van Peru. De beide Bevrijders hadden hieraan voorafgaand een langdurige ontmoeting in Guayaquil, waarna San Martín het land spoorlags verliet, het leger verliet en zelfs het continent verliet om zich in Frankrijk te vestigen. Het is een historisch raadsel wat er toen precies besproken is. Volgens sommigen wilde Bolívar het commando over het leger niet delen. San Martín had geen zin in een conflict met de zeer charismatische Bolívar en gaf op. Anderen denken dat San Martín inzag dat

hij wel een geniaal militair leider was, maar geen politiek dier zoals Bolívar. Nog een andere versie van de gebeurtenissen is dat San Martín en Bolívar geheel andere opvattingen hadden over hoe de nieuwe landen bestuurd moesten worden. Bolívar wilde republieken met een president aan het hoofd, terwijl San Martín er een voorstander van was om Europese prins en

De Argentijnse nationale held José de San Martín en zijn Chileense tegenhanger Bernardo O'Higgins steken met het bevrijdingsleger de Andes over. Portret door Julio Vila y Prades; het hangt in Museo Histórico y Militar de Chile.

andere edellieden over te halen naar Zuid-Amerika te komen en monarchieën te stichten.

In de biografie van San Martín staat een verhelderende anekdote die het verschil tussen beide mannen goed aangeeft.